

NEĮVYKĘS S. BULAK-BALACHOVIČIAUS BŪRIO PERĖJIMAS TARNAUTI Į LIETUVOS KARIUOMENĘ

Juri Jurkevits

ĮVADAS

Pastaraisiais metais pastebimas didesnis Baltarusijos istorikų susidomėjimas S. Bulak-Balachovičiaus (С. Булак-Балахович) asmenybe. Sovietinėje historiografijoje išsigalėjusį generolo bandito, avantiūristo, gebančio valdyti tik partizanų būrius, įvaizdį pamažu griauna istorikų, kurie pakeitė savo poziciją vertindami Bulak-Balachovičiaus veiklą ir stengiasi jį įrašyti į nacionalinės kovos už Estijos, Lenkijos ir ypač Baltarusijos nepriklausomybę istoriją, darbai. Kuriami prieštaringi didvyrio atamano arba perbėgėlio, arba tiesiog Sovietų Baltarusijos ir Baltosios Rusijos idėjų išdaviko įvaizdžiai. Be to, pastebima generolo heroizavimo tendencija.

Turbūt būtina akcentuoti ne generolo galimybes ir asmenines savybes, bet tai, kiek jos atitiko to laikotarpio reikalavimus, naujų valstybinių darinių buvusios Rusijos imperijos teritorijoje tikslus ir uždavinius. Ne veltui generolas N. Judeničius (Н. Юденич), kuris vėliau pats tapo savo pavaldinio auka, pastebėjo, kad S. Balachovičius „kariniu požiūriu ne daugiau negu nusikaltėlis, tačiau jis yra šaunus ir naudingas šių dienų aplinkybėmis“. Kas žino, kaip būtų pasikeitęs politinis Europos žemėlapis, jeigu A. Luckevičiaus (А. Луцкевич) arba V. Lastovskio (В. Ластовский) Baltarusijos Vyriausybės ministrai būtų radę generolui reikiamus 400 000 markių, o jis pats būtų pasiryžęs atlikti tą patį žygį iš Latvijos į Polocką?

Arba kas būtų įvykę, jeigu 1920 m. lapkričio mėnesį S. Bulak-Balachovičius, siekdamas vadovauti tariamam žygiui dėl Maskvos išlaisvinimo, būtų ėjęs į Rečycą ir Gomelį ne per Polesko pelkes, o pasukęs į Slucką, kur buvo beprasidedąs antibolševikinis sukilimas, ir toliau – į Minską? Sunku

pasakyti, kokia būtų buvusi ta baltagvardiečių Baltarusija, kur pagrindinė politinė jėga turėjo būti buvę baltieji karininkai.

Akivaizdu, kad pats nesovietinės Baltarusijos valstybės egzistavimo faktas, tegul ir apkarpytos Baltarusijos Liaudies Respublikos su sostine Mozyriuje arba sąjunginės su Lenkija Pietų Lietuvos lietuvių federacijos – Kauno Lietuvos, Vidurio ir Pietų Lietuvos (su sostine Minske arba Naugarduke), būtų turėjęs tiesioginės įtakos šiuolaikinio Baltarusijos valstybingumo raidai.

J. Pilsudskio federalistinės koncepcijos ir Baltijos šalių regiono karinio-politinio konteksto 1918–1920 m. sąveikos, taip pat S. Bulak-Balachovičiaus darinių panaudojimo ir jo paties, kaip laisvo „karinio agento“, turinčio veiksmingą politinę buvusios Rusijos imperijos pakraščių išlaisvinimo kovojant su Sovietų Rusija programą, klausimas tarpusavio veiksmų aspektu analizuojamas daugelyje lenkų ir baltarusių tyrinėtojų darbų.

S. Bulak-Balachovičiaus kariniai dariniai tradiciškai nagrinėjami šalių, kurių teritorijoje baltarusių generolo būriai dalyvavo karo veiksmuose, istoriografijoje. Istorinėje literatūroje darinių genezė nagrinėjama šiais etapais: tarnyba Rusijos imperijos kariuomenėje (1914–1918), Raudonojoje armijoje (1918 m. vasaris–1918 m. spalio), Šiaurės Vakarų armijoje (1918 m. spalio–1919 m. rugpjūtis), Estijos kariuomenėje (1919 m. rugpjūtis–1919 m. spalio), Baltarusijos Liaudies Respublikos armijoje (1919 m. spalio–1920 m. vasaris) ir galiausiai sąjungininkų armijoje – Lenkijos kariuomenės gretose.

Pirmuoju darbu, susiejusiu generolo veiklą su baltarusių liaudies judėjimu, galima laikyti F. Turuko publikaciją „Baltarusių judėjimas. Baltarusių nacionalinio ir revoliucinio judėjimo istorijos apybraiža“¹. Vėliau buvo išleista M. Borovojaus (М. Боровой) monografija „Kraujo pėdsakais“², A. Ziuzkovo monografija „Kruvinas baltarusių nacionalinės demokratijos

¹ Турук Ф. Ф. Белорусское движение. Очерк истории национального и революционного движения белорусов. М.: Государственное издательство, 1921. С. 63–64.

² Citata: Стукалич Ю. Мы дойдём! Нью-Йорк: Фонд імя П. Крачэўскага, 1975. С. 22.

kelias“³, rinktinė „Kova už sovietų valdžią Baltarusijoje, 1918–1920 m.“⁴, formavusi gana kategoriškas išvadas apie „gaujos“ veiklą, I. Kovkelio darbas „Kodėl nesusidarė BLR? (iš Baltarusijos nacionalistinės kontrrevoliucijos politinio bankroto istorijos. 1918–1925 m.)“⁵, A. Grickevičiaus darbas „Apie „Slucko sukilimą“⁶. Ypatingo dėmesio nusipelnė M. Cabanovskio monografija „Pamirštas didvyris“⁷ ir O. Lатыšoneko monografija „Baltarusijos kariniai dariniai 1917–1923“⁸.

S. Bulak-Balachovičiaus darinių veiklos klausimams ir generolo asmenybei tyrinėti taip pat skirtas A. Grickevičiaus straipsnis „Kontrrevoliucinės Bulak-Balachovičiaus avantiūros ir eserų nacionalistinio maišto Slucke krachas (1920 m. pabaiga)“⁹, T. Simonovos straipsnis „Aš žalioji generolas“, V. Batijevskio straipsnis „BLR Ypatingojo būrio“ antspaudai ir lauko paštas“¹⁰, Ch. Valterio straipsnis „Generolas Stanislavas Bulak-Balachovičius – pamirštas didvyris“¹¹, A. Beliackio straipsnis „Banditas ar

---

³ Зюзькоў А. І. Крывавы шлях беларускай нацэмакратыі. Мн. : Белдзяржвыд, 1931. 60 с.

⁴ Борьба за Советскую власть в Белоруссии, 1918–1920 гг. В 2 т. сб. // Ин-т истории партии при ЦК КПБ, фил. Ин-та марксизма-ленинизма при ЦК КПСС [и др.]. Мн.: Беларусь, 1968–1971. Т. 2. Февраль 1919 г.– 1920 г. 1971. 631 с.

⁵ Ковкель И. И. Почему не состоялось БНР? (из истории политического банкротства националистической контрреволюции в Белоруссии. 1918–1925 гг.). Мн.: Библиотечка газеты „Голас Радзімы“, 1980. 125 с.

⁶ Грыцкевіч А. П. Вакол “Слуцкага паўстання”. Барацьба з контррэвалюцыяй у Беларусі ў апошні перыяд грамадзянскай вайны. Мн.: Голас радзімы, 1987. 64 с.

⁷ Cabanovski M. Zapomniany bohater. Grodzisk Mazowiecki: Ośrodek Kultury w Grodzisku Mazowieckim, 2000. 232 s.

⁸ Łatyszonek O. Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923. Białystok: Białoruskie Towarzystwo Historyczne, 1995. 273 s.

⁹ Грыцкевіч А. П. Крах контррэвалюцыйнай авантюры Булак-Балаховіча і эсэро-нацыяналістычнага мятежа ў Слуцку (конец 1920 г.). // Тезісы дакладаў на навучнай канферэнцыі юрыдычнага факультэта, прысьвячонай ітогам навучна-ісследоўцкай работы за 1966 г. Под ред. С. П. Бекешко, А. А. Головки, В. А. Дорогин, А. Т. Лейзеров, В. Ф. Чигир В. А. Шкурко. Мн.: Изд-во БГУ, 1966. С. 70–75.

¹⁰ Батіевскі В. Л. Маркі і полевая почта «Асобнага аграда БНР». [internetinis]. [прагледжана 5 красавіка 2011 года]. Prieiga per internetą: <http://mirmarok.ru/prim/view_article/733>.

¹¹ Walter H. Kindral Stanislaw Bulak-Balachowicz - unustatud kangelane // Horisont.

nacionalinis didvyris¹², V. Jermalionako straipsnis „Generolas Bulak-Balachovičius – kas jis?“¹³, A. Grickevičiaus straipsniai „Sovietų ir Lenkijos karo pabaiga 1920 m. antrojoje pusėje ir Bulak-Balachovičiaus figūra“¹⁴ ir „Stanislavas Bulak-Balachovičius – pamirštas didvyris“¹⁵, I. Koikelio straipsnis „B. Savinkavo, S. Bulak-Balachovičiaus veiksmai ir Baltarusijos politinių partijų ir organizacijų veikla“¹⁶.

Kai kurie S. Bulak-Balachovičiaus veiklos aspektai aptarti M. Kornatovskio monografijoje „Kova už raudonąjį Petrogradą“¹⁷, A. Smolino monografijoje „Baltasis judėjimas Rusijos šiaurės vakaruose“, R. Rozentalio monografijoje „Šiaurės Vakarų kariuomenė“¹⁸ ir darbe „Laidoneris – vadas: Johanas Laidoneris svarbiausių karinių operacijų rengėjas ir politikos formuotojas Estijos nepriklausomybės kare“¹⁹, N. Rutyčiaus knygoje „Baltasis generolo Judeničiaus frontas. Šiaurės Vakarų armijos vadų biografijos“, A. Kručinino knygoje „Istoriniai portretai: A. V. Kolčako, N. N. Judeničiaus, G. M. Semionovo, E. K. Milerio ir kitų“, V. Krutalevičiaus knygoje „Baltarusijos istorija. Nacionalinio valstybingumo įgyvendinimas (1917–1922)“²⁰, „RSFSR Vakarų frontas: 1918–1920 m.“²¹, P. Smo-

1997. № 6. Lk. 4–6.

¹² Беляцкі А. В. Бандыт ці нацыянальны герой // Грунвальд. Талін. № 2. С. 2.

¹³ Ермалёнак В. А. Генерал Булак-Балаховіч – хто ён? // Браслаўскія чытанні. 1991. С. 20–21.

¹⁴ Грыцкевіч А. П. Заканчэнне савецка-польскай вайны ў другой палове 1920 г. і постаць Булак-Балаховіча // Спадчына. 1995. №5. С. 90–115.

¹⁵ Грыцкевіч А. П. Станіслаў Булак-Балаховіч – забыты герой // Деды: Дайджест публікацый о беларускай історыі. Мінск: А. Н. Вараксін, 2009. С. 68–96.

¹⁶ Коўкель І. І. Акцыя Б. Савінкава, С. Булак-Балаховіча і ўдзел у ёй беларускіх палітычных партый і арганізацый // Наш Радавод. Кніга 8 – «Беларусы і палякі: дыялог народаў і культур. Х–XX ст.»: Матэрыялы міжнароднага круглага стала, Гродна, 28–30 верасня 1999 г. Гродна-Беласток: Заходне-беларускі гуманітарны цэнтр даследаванняў Усходняй Еўропы. 1999 (2000). С. 439–450.

¹⁷ Корнатовский Н. А. Борьба за Красный Петроград. М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. С. 49.

¹⁸ Rosenthal, R. Loodearmee. Tallinn: Argo, 2006. 719 lk.

¹⁹ Rosenthal, R. Laidoner - väejuht : Johan Laidoner kõrgema operatiivjuhi ja strateegia kujundajana Eesti Vabadussõjas. Tallinn : Argo, 2008. 768 lk.

²⁰ Круталевич В. А. История Беларуси: становление национальной державности (1917–1922 гг.). 2 изд., Мн.: Право и экономика, 2003. 592 с.

²¹ Грыцкевіч А. П. Западны фронт РСФСР. 1918–1920. Борьба между Россией

rodino, G. Petrovo, J. Maidės, E. Lamano, J. Levandovskio, K. Gomulkos, Z. Karpuso, M. Cabanovskio ir T. Polušinskio darbuose, O. Latyšoneko monografijos „BLR kareiviai“ įvade, taip pat tiesioginių karo veiksmų liudininkų ir dalyvių atsiminimuose.

Tyrimuose, skirtuose S. Bulak-Balachovičiaus veiklai, visiškai nenušviečiamas generolo ir Lietuvos Respublikos kariuomenės tarpusavio sąveikos klausimas. Šio darbo tikslas – užpildyti šią spragą, įterpti S. Bulak-Balachovičiaus karinių darinių formavimo genezės epizodą į Baltarusijos Liaudies Respublikos (BLR) karinės ir diplomatinės veiklos Baltijos šalyse kontekstą. Toks požiūris perspektyvus, nes leidžia išsamiau išanalizuoti prieštaringus sąjunginius Lietuvos Respublikos ir BLR tarpusavio ryšius, taip pat išnagrinėti sąjunginių S. Bulak-Balachovičiaus karinių darinių santykius su Estijos, Lietuvos Respublikos, Lenkijos ir BLR nacionalinėmis vyriausybėmis.

Baltarusijos Liaudies Respublikos ir Lietuvos konfliktas 1919 m. vasarą. Santykių su Latvija ir Estija sureguliuojimas. Lenkiškasis veiksnys BLR diplomatijoje

Po Pirmojo pasaulinio karo iširo Rusijos, Austrijos-Vengrijos, Osmanų ir Vokietijos imperijos. Naujų nepriklausomų valstybių – Suomijos, Estijos, Latvijos, Lietuvos, Ukrainos, Lenkijos, Čekoslovakijos, Rumunijos ir Baltarusijos Liaudies Respublikos – vyriausybės dalyvavo Paryžiaus taikos konferencijoje, kurioje buvo sprendžiami pokario Europos padalijimo klausimai. BLR delegacija pasiūlė karinės sąjungos projektą bendram antibolševikiniam frontui nuo Baltijos iki Juodosios jūrų sukurti. Buvo numatytas bendrasąjunginis vadovavimas iš štabo Paryžiuje²². Baltarusių iniciatyva buvo sėkminga, nes būtent tuo metu Suomijoje buvo deramasi dėl Lietuvos, Latvijos, Estijos, Suomijos ir Šiaurės Vakarų armijos Pabaltijo

---

Польшей за Белоруссию. Минск: Харвест, 2010. 496 с.

²² ERA, 1619–1–21. L 27–28.

fronto sukūrimo²³.

1919 m. birželio 18 d. Baltarusijos delegacija kartu su Estijos, Ukrainos Liaudies Respublikos, Gruzijos, Azerbaidžano ir Šiaurės Kaukazo atstovais pasirašė bendrą pareiškimą, kad nesutinka pripažinti A. Kolčako Omsko vyriausybės. Dokumento autoriai atkreipė dėmesį į tai, kad buvusios Rusijos imperijos teritorijoje naujos valstybės susidarė „laisva tautų valia“ ir kad jos siekia kurti tarptautinius santykius, taip pat ir su Rusija, vadovaudamosi tarptautinės teisės normomis ir savo konstitucinių susirinkimų sprendimais²⁴.

Septynių valstybių pareiškimo nepasirašė tik Lietuvos delegacija. BLR delegacijos pirmininkas A. Luckevičius 1919 m. birželio 25 d. laiške pažymėjo, kad „šį skandalingą žingsnį lietuviai žengė likus dviem dienoms iki mano atsakymo jiems, kaip mes žiūrime į Vilnių ir Gardiną, kuriuos lietuviai laiko savais <...> Lietuvos delegacijos ponai veda Maskvos liniją ir sąmoningai nutraukė derybas su mumis savo pareiškimu nesulaukę atsakymo. Tegul apie tai žino Lietuvos Vyriausybė!“ Ten pat Luckevičius pridūrė, kad „derybos su Latvija ir Estija teikia vilčių“²⁵.

Antonas Luckevičius 1919 m. ataskaitoje pažymėjo, kad Lietuvos delegacija „iš pat pradžių pradėjo nesutaikomai kovoti su baltarusių delegacija ir Antante, atsisakė bendros deklaracijos ir paskelbė formalią kovą Baltarusijos Vyriausybei ir pastangoms Konferencijoje išsamiai aptarti baltarusių klausimą“. Lietuviai dėl BLR stengėsi neleisti, kad būtų svarstomas Vilniaus ir Gardino klausimas²⁶.

1919 m. liepos 21 d. Lietuvos užsienio reikalų ministras pranešė Petruui Kričevskiui, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė nori tęsti „pačius draugiškiausius kaimyninius santykius“. Ministras taip pat pažymėjo, kad Lietuvos Vyriausybė laikys Baltarusijos armiją „draugiškos valstybės armija“. Tačiau Lietuvos URM nedavė sutikimo formuoti BLR būrių Lietuvos

²³ ERA, 1619–1–21. L 28.

²⁴ Ibid, L 1–5.

²⁵ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 582, ap. 2, b. 33, l. 98–99.

²⁶ Знешняя палітыка Беларусі: 3б. дак. і матэрыялаў. У 8 тамах. Пастаян. каміс. Савета Рэсп. Нац. сходу Рэсп. Беларусь па міжнар. справах і нац. бяспецы. М-ва замеж. спраў Рэсп. Беларусь. БДУ. БелНДІДАС, 1997–2008. Т. 1 (1917–1922 гг.). Склад.: У. М. Міхнюк, У. К. Ракашэвіч, Я. С. Фалей і інш. Мн.: БелНДІДАС, 1997. С. 154–155.

teritorijoje „dėl produktų trūkumo ir reikšmingo šalies nualinimo okupacijos laikotarpiu“²⁷.

P. Kričevskis atsiuntė Lietuvos ministrui laišką, kuriame iškėlė svarbius klausimus dėl lietuvių draugiškų geros kaimynystės santykių su BLR garantijų ir galimų Lietuvos Vyriausybės ketinimų aneksuoti Gardiną ir Vilnių²⁸. 1919 m. rugpjūčio 4 d. BLR atstovai išsiuntė Paryžiaus konferencijos pirmininkui memorandumą, kuriame buvo išdėstytos baltarusių teisės į ginčytinas teritorijas ir pareikštas protestas, kad Lietuvos Respublika naudoja šių teritorijų gamtinius išteklius²⁹.

Erzinanti Lietuvos Vyriausybės politika itin susiaurino Baltarusijos reikalų ministerijos ir kitų Baltarusijos įstaigų prie Lietuvos Vyriausybės veiklą 1919 m. rugpjūčio pabaigoje. Tačiau BLR Vyriausybė vis dėlto nusprendė išsaugoti savo diplomatinę atstovybę Lietuvoje³⁰.

Konfliktiški BLR santykiai su Lietuvos Vyriausybe vertė baltarusius imtis savarankiškesnių veiksmų tarptautinėje arenoje. 1919 m. liepos 9 d. BLR Vyriausybės narių ir misijos atstovų Kaune pasitarime buvo svarstomas klausimas dėl vyriausybinės delegacijos, vadovaujamos BLR vidaus reikalų ministerijos vadovo Kuzmos Tereščenkos (Кузьма Терещенко), vykimo susitikti su Latvijos, Estijos ir Suomijos vyriausybėmis. K. Tereščenkos diplomatinės misijos tikslas buvo „draugiškų santykių suregulavimas būsimam mūsų bendram su tomis valstybėmis diplomatiniam darbui“ ir „Vyriausybės asmenų Baltijos šalyse paskyrimas“³¹.

1919 m. liepos pabaigoje BLR Vyriausybė paprašė Latvijos leisti formuoti nacionalinius baltarusių būrius Latvijos Vyriausybės kontroliuojamoje teritorijoje. Principinis sutikimas kurti armiją buvo gautas. Vizito į Estiją ir Latviją metu 1919 m. Kuzma Tereščenka susitiko su šių šalių užsienio reikalų ministrais. Be to, K. Tereščenka baltarusių būrio formavimo Latvijos teritorijoje klausimą aptarė su Latvijos Vyriausybės pirmininku K. Ulmaniu. Latvijos Vyriausybė, „neturėdama nieko prieš“, į nuodugnes-

---

²⁷ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 35, l. 16, 25.

²⁸ Ibid, l. 4–5.

²⁹ Ibid, b. 33, l. 22, 85.

³⁰ Ibid, b. 1, l. 51–54.

³¹ Ibid, l. 39.

nes derybas reikalavo atsiųsti specialią karinę komisiją³².

Susitikimuose su Latvijos ir Estijos užsienio reikalų ministrais buvo nagrinėjamas klausimas dėl kelių „Vitebsko gub. apskričių, kurias perduos Baltarusijos Vyriausybei, išlaisvinimo iš bolševikų ir perdavimo kontroliuoti“. Latvijos ir Estijos kariuomenės turėjo pasiūlyti bolševikų ir baltarusių pasienio ruože, „kol Baltarusijos Vyriausybė sutelks savo dalinius gintis nuo bolševikų ir pakeis Latvijos ir Estijos kariuomenes³³. Interviu laikraštyje „Rižskoje slovo“ (perspausdinta iš „Novaja Rosija“) K. Tereščenko aiškino, kad reguliarioji baltarusių armija derybų momentu yra negausi ir kad jai formuoti reikia bazių, todėl BLR tikėjosi Latvijos pagalbos³⁴.

Tokio valdžios perdavimo pavyzdys buvo Estijos bendradarbiavimas su Šiaurės Vakarų armija ir Vyriausybe, kuri taip pat savo užsienio politikoje, verčiama Antantės, dėjo diplomatinės pastangas, kad įtrauktų Baltijos valstybes į ginkluotą kovą su bolševizmu. Jau pirmajame pareiškime 1919 m. rugpjūčio 11 d. Šiaurės Vakarų srities Vyriausybė pripažino „absoliučią, visišką ir faktinę Estijos nepriklausomybę“. Rugsėjo 3 d. buvo pripažinta Latvijos nepriklausomybė, o 1919 m. rugsėjo 23 d. – Suomijos³⁵.

K. Tereščenkos kelionės tikslas taip pat buvo gauti BLR atstovams kvietimą į „nevalstybinių nacijų“ konferenciją. Estijos ir Latvijos užsienio reikalų ministrai garantavo K. Tereščenkai, kad gins Baltarusijos teises dalyvauti šioje konferencijoje³⁶.

Kaip rašoma K. Tereščenkos ataskaitoje, 1919 m. rugpjūčio 29 d. BLR ministrų tarybos posėdyje Berlyne buvo nutarta įsteigti Baltarusijos Vyriausybės karinę-politinę misiją Latvijoje ir Estijoje su buveine Rygoje. Misijos vadovu rugsėjo 8 d. buvo paskirtas pulkininkas K. Jezovitovas (К. Езовитов), kariniu patarėju – papulkininkis R. Šolkovojus (Р. Шолковский), sekretoriumi – J. Čerepukas (Я. Черепук)³⁷. Misijos uždaviniai buvo diplomatinis ir konsulinis darbas, ginkluotųjų pajėgų ir

³² Ibid, l. 48–49.

³³ Ibid, l. 48–49, 54.

³⁴ „Новая Россия“. 1919. 1 августа. С. 2.

³⁵ Корнаатовский Н. А. Борьба за Красный Петроград. М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. С. 497–507.

³⁶ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 1. l. 48–49.

³⁷ Ibid. l. 51–52.

partizanų būrių, skirtų padėti „žaliesiems“ Vitebske, formavimas, ryšių su Šiaurės Vakarų Vyriausybe sureguliuojimas, siekiant paskelbti BLR³⁸.

Suvokdama draugiškus Latvijos ir Lietuvos, kurias vienijo bendras karo su bolševikais frontas 1919 m. vasarą, santykius, BLR negalėjo atvirai konfliktuoti su Lietuva, tą liudija BLR Rados 1919 m. rugpjūčio 29 d. protokolas. BLR Rada nutarė, kad atotrūkis nuo Lietuvos turi įvykti „padedant su tuo sutinkančioms Baltarusijos institucijoms Gardine ir Vilniuje, o diplomatinė misija Lietuvoje privalo oficialiai likti nuošalyje ir diplomatiniai Baltarusijos ir Lietuvos vyriausybių santykiai neturi nutrūkti“³⁹.

K. Jezovitovas interviu laikraštyje „Svoboda Rosiji“ pranešė, kad Baltarusijos kariniai daliniai kovoja su bolševikais Daugpilyje, Polocke ir Minske, o BLR santykiai su Lietuva, Latvija, Ukraina ir Estija yra geriausi nepaisant, kad Baltarusija neįeina į *Entente cordiale*. BLR atstovas sveikino rudenį Šiaurės Vakarų armijos įvykdytą Petrogrado puolimą ir išreiškė viltį, kad bus įgyvendintas nacionalinio apsisprendimo principas, įrašytas Šiaurės Vakarų Vyriausybės deklaracijoje⁴⁰.

Svarbi BLR diplomatinės veiklos kryptis buvo ir Lenkija, kurios vaidmuo 1919 m. Baltijos regione išaugo. Lenkijos kariuomenei užėmus Vakarų Baltarusiją, lankydamasis Vilniuje J. Piłsudski kreipėsi į buvusios LDK gyventojus. Jis patikino, kad lenkų armija neša jiems nepriklausomybę ir laisvę, jog „nacionaliniai ir religiniai“ klausimai bus sprendžiami „be kokios nors jėgos ir Lenkijos spaudimo“. Baltarusijos ir Lietuvos gyventojai ateityje turėjo spręsti dėl savo teritorijos likimo plebiscite⁴¹. J. Piłsudski planavo atkurti pokarinę Lenkiją įtraukdamas buvusios LDK žemes į federacinę Lenkiją. Net Lenkijos Seimas pritarė J. Piłsudskio koncepcijai ir pareiškė, kad Lenkija nesiruošia prijungti rytinių teritorijų. Tokį planą Lenkijoje parėmė toli gražu ne visi: *endekai*⁴² apkaltino valstybės vadovą,

---

³⁸ Ціхаміраў А. В. Беларусь у сістэме міжнародных адносін перыяду пасляваеннага ўладкавання Еўропы і польска-савецкай вайны (1918-1921 гг.). Мінск: Экаперспектыва, 2003. С. 165.

³⁹ LCVA, f. 582, ap. 2, l. b. 1, l. 51–52.

⁴⁰ „Свобода России“. 1919. 24 кастрычніка.

⁴¹ Piłsudski J. Pisma zbiorowe. In 10 vol. Instytut Józefa Piłsudskiego. Warszawa, 1937–38. Vol. V. Warszawa, 1937. P. 75–76.

⁴² Endėkai [lenk. n(arodowa) d(emokracja) – tautinė demokratija] – Lenkijos buržuazinių nacionalistų politinė grupuotė (susidarė XIX a. pabaigoje) [mokslinis redaktorius].

esą jis „taip myli ukrainiečius ir baltarusius, kad yra pasirengęs jiems atiduoti lenkų žemes“⁴³.

1919 m. lapkričio 20 d. susitikime su A. Luckevičiumi J. Pilsudskis nurodė, kad Baltarusijos klausimo sprendimas yra susijęs su klausimų dėl Baltijos šalių ir Ukrainos, turinčių didelę reikšmę tarptautinėje arenoje, sprendimu, ir pridūrė, kad „netgi jos blaškosi ir negali judėti į priekį, o ką jau kalbėti apie silpniausią iš jų, mažiausiai parengtą, turintį menkiausias tradicijas Baltarusijos klausimą“. J. Pilsudskis pareikalavo, kad BLR Rados pirmininkas atsisakytų BLR nepriklausomybės idėjos, o BLR Rados veiklos koncepcija būtų pakeista ir ji virstų Baltarusijos nacionaline taryba, kurios veikla apsiribotų kultūros, išsilavinimo ir švietimo klausimais. A. Luckevičius sutiko su Lenkijos vadovo pasiūlymu⁴⁴.

Tačiau, kaip rodo šaltinių analizė, lenkai turėjo ateities planų. 1920 m. pradžioje J. Pilsudskis pasiūlė Antantės vadovybei išplėsti Vitebsko ir Mogiliovo referendumo zoną iki Rusijos ir Lenkijos 1772 m. sienos, be to, nevartoti termino „Baltarusija“, o remtis Žečpospolitos tęstinumu⁴⁵. Buvo aišku, kad Rytų Baltarusijoje, kontroliuojamoje bolševikų, plebiscitas neįmanomas, tačiau Lenkijai buvo svarbu, kad Antantė pripažintų valios pareiškimo poreikį visoje Žečpospolitoje. Taip pat buvo pabrėžiamos Lenkijos paveldėjimo teisės į dalį Baltarusijos.

Lenkija nelaikė BLR lygiateise partnere įgyvendinant federalinę J. Pilsudskio koncepciją. Lenkijos ambasadorius Rygoje Boufaľis (Boufaľ), reaguodamas į BLR karinės-diplomatinės misijos veiklą kuriant Baltijos nacionalinę armiją, kreipimesi į Estijos užsienio reikalų ministrą paneigė informaciją, kad po liaudies sukilimo Baltarusijoje lenkų valdžia buvo priversta perduoti valdžią Baltarusijos Vyriausybei. Kaip rašoma Lenkijos ambasadoriaus laiške, BLR yra valstybė, netekusi trijų savo egzistavimo sąlygų: „ji neturi nei teritorijos, nei gyventojų, nei aukščiausios valdžios. Ji yra ambicingų politikų, kurie ją sukūrė, vaizdinys“⁴⁶.

⁴³ Грицкевич А. П. Западный фронт РСФСР. 1918–1920. Борьба между Россией Польшей за Белоруссию. Минск: Харвест, 2010. С. 107.

⁴⁴ Гамулка К. Паміж Польшчай і Расіяй. Беларусь у канцэпцыях польскіх палітычных фарміраванняў (1918–1922). Вільня: Палітычная сфера, ЕГУ, 2008. С. 94.

⁴⁵ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 13, l. 37.

⁴⁶ ERA, 957–8–63, l. 69.

Lenkai, sudarydami slap tą susitarimą su Latvija dėl Latgalos⁴⁷, turėjo strateginį planą uždaryti antibolševikinį frontą rytuose ir kartu išspręsti Lietuvos ir Baltarusijos klausimus sukuriant trilypį kompleksą iš Lietuvos ir Rytų Baltarusijos, kuriame vyrautų lenkų tautybės gyventojai. Lenkai pareiškė latviams, kad „lietuviai negali egzistuoti kaip atskira valstybė, jūs [latviai – J. J.] pasiimkite Šiaurės Rytų Lietuvą, o mes [lenkai – J. J.] – Pietvakarių“. Prie šios Lietuvos dalies buvo planuojama prijungti „apoli-tiškus baltarusius“ iš pietinių Suvalkų gubernijos ir šiaurinių Gardino gu-bernijos apskričių, kad „lenkų“ būtų iki 50 %. Antru Lenkijos koncepcijos elementu turėjo tapti Šiaurės Rytų Baltarusija su centru Vilniuje, trečiu – Pietryčių Baltarusija su centru Minske.

Lenkai pažymėjo, kad nacionalinis baltarusių sąmoningumas labai menkas, todėl jie turi „būti nustatomi“ pagal religiją. Taigi turėjo būti sukurta valstybė, kurios hegemonija priklausytų lenkams, o lenkai ir kata-likai baltarusiai sudarytų iki 50 % gyventojų. Rytinę sieną buvo siūloma nustatyti pagal 1920 m. sausio mėnesio lenkų ir sovietų fronto liniją⁴⁸.

BLR ryšiai su Antante

Po Vokietijos pralaimėjimo Pirmajame pasauliniame kare pagrindinis vaidmuo kovoje su Sovietų Rusija Baltijos regione teko Antantei. Būtent sąjungininkai sprendė Baltijos šalių kariuomenių techninio ir karinio ap-rūpinimo klausimus. BLR diplomatai Baltijos regione 1919 m. pabaigoje stengėsi įtraukti Baltarusiją į Didžiosios Britanijos įtakos sferą.

Dar Paryžiaus taikos konferencijos metu A. Luckevičius kėlė su Balti-jos šalių likimu susijusį baltarusių klausimą, tačiau Baltarusijos delegacijai buvo paaiškinta, kad Baltijos šalys priklauso Didžiosios Britanijos įtakos sferai, o Baltarusija kartu su Lenkija – Prancūzijos, todėl sujungti Balta-

---

⁴⁷ Ціхаміраў А. В. Беларусь у сістэме міжнародных адносін перыяду пасляваеннага ўладкавання Еўропы і польска-савецкай вайны (1918-1921 гг.). Мінск: Экаперспектыва, 2003, с. 187.

⁴⁸ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 34, l. 15–18.

rusijos ir Baltijos šalių klausimus nekorektiška⁴⁹. BLR URM 1919 m. ataskaitoje pažymima, kad dėl Prancūzijos politinių veikėjų simpatijų Lenkijai Baltarusija pateko į Prancūzijos įtakos sferą dar iki Baltarusijos delegacijai atvykstant į Paryžių⁵⁰.

Baltarusijos problematika atsidūrė Lenkijos šešėlyje, ir Antantė nelaimei ją pastebėjo. Nustačius rytinę Lenkijos sieną pagal „Klemanso liniją“, Antantės šalys visiškai ignoravo Baltarusijos delegacijos kreipimąsi, kad iš BLR taip atplėšiamos etninės baltarusių žemės – Baltstogės, Sokolsko, Augustavo ir Bielsko apskritys⁵¹.

Antantė Baltijos šalyse žaidė gana sudėtingą politinį žaidimą. Anglų eskadra stovėjo reide Revelyje, ir sąjungininkai padėjo Baltijos valstybėms kariniu-taktiniu požiūriu. Kita vertus, Baltijos šalis jie matė kaip placdarmą, iš kur baltosios armijos galėtų užpulti Sovietų Rusiją. Vasilijaus Zacharkos (Василий Захарка) nuomone, rengdama generalinį bolševikų puolimą 1919 m. rudenį, Antantė pradėjo ieškoti Vokietijos paramos, siekdama sukurti tarptautinę Vakarų armiją. BLR Rados nariai suprato, kad dėl šios priežasties naujų Pabaltijo, Baltarusijos arba Ukrainos šalių „aplinkinių“ teritorijų nepriklausomybės problemų sprendimas atidedamas iki pergalės prieš bolševikus⁵².

Dar Paryžiaus konferencijos metu Anglijos atstovai domėjosi Baltarusija, tačiau išimtinai Lietuvos ir Baltarusijos valstybės atkūrimo kontekste. Apie tai kalbėdamas su Latvijos ambasadoriumi Antonas Luckevičius pasakė, kad Baltarusija mielai sudarytų sąjungą su Baltijos šalimis, tačiau BLR Rados pirmininkas nebuvo pasirengęs svarstyti kompensacijos nei Lietuvai, nei Latvijai klausimo⁵³.

1919 m. liepos antroje pusėje įvyko A. Luckevičiaus susitikimas su Lenkijos ministru pirmininku Ignatijumi Paderewskiu (Ignacy Paderewski). Jis BLR premjerui patvirtino Lenkijos ketinimą sudaryti federaciją su Baltarusija⁵⁴. Tarpvalstybinio susitarimo formuliarai buvo parengti jau liepos

⁴⁹ “Białoruskaje Życcio”. 1919. 6 кастрычніка.

⁵⁰ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 39, l. 43–47.

⁵¹ “Беларусь”. 1919. 10 снежня.

⁵² LCVA, f. 582, ap. 2, b. 46, l. 71.

⁵³ Ibid, b. 34, l. 15.

⁵⁴ Грицкевич А. П. Западный фронт РСФСР. 1918–1920. Борьба между Россией Польшей за Белоруссию. Минск: Харвест, 2010. С. 180.

1 d. po ilgų Arkadijaus Smoličiaus (Аркадий Смолич) derybų su Lenkijos Vyriausybės atstovais⁵⁵. Tačiau 1919 m. viduryje pagal Antantės šalių politinę strategiją buvo numatyta teikti paramą Rusijos baltosioms armijoms, todėl dar vienos valstybės kūrimas buvusios Rusijos imperijos pakraštyje į sąjungininkų planus neįėjo. I. Paderevskio susitikimo su Prancūzijos ministru pirmininku Žoržu Klemenso (Georges Clemenceau), kuriame buvo paskelbta Lenkijos ir Baltarusijos federacijos sukūrimo idėja, metu Prancūzijos vadovas trenkė kumščiu per Europos žemėlapiį toje vietoje, kur buvo Baltarusija, ir pareiškė: „Ten bus Rusija!“⁵⁶

Antantės vadovybės atstovų nuomone, valstybinis darinys, kuris pretenduoja į suverenitetą, privalo jei ne kontroliuoti teritoriją, tai bent turėti nacionalinę armiją, t. y. atitinkamą potencialą tai teritorijai užimti. Lapkričio pradžioje Aukščiausioji tarptautinė karinė komisija Versalyje prie Paryžiaus taikos konferencijos, o taip pat ir Prancūzijos URM atstovai generolui K. Kondratovičiui pareiškė, kad BLR iš pradžių turi suformuoti nors nedidelį karinį dalinį, o vėliau Prancūzija asiguos būtinas pinigines lėšas ir aprūpins baltarusius visomis reikalingomis karinėmis ir techninėmis priemonėmis⁵⁷.

S. Bulak-Balachovičiaus būrio perėjimas į tarnybą BLR (žr. toliau) 1919 m. lapkričio mėnesį sudarė pagrindą derėtis su Antante. 1919 m. gruodžio mėnesį BLR misijos Suomijoje atstovas generolas Olegas Korčakas-Krynica-Vasilkovskis (Олег Корчак-Крыница-Васильковский) pradėjo derybas su Antantės ir Suomijos Vyriausybės atstovais, siekdamas įtikinti juos, kad yra būtina pripažinti BLR *de jure*, ir prašydamas pagalbos formuojant Baltarusijos armiją. Jie patikino generolą, kad informacija bus perduota atitinkamoms valstybinėms struktūroms, ir patarė gauti tiesioginę Latvijos ir Estijos paramą kuriant BLR⁵⁸.

BLR diplomatai taip pat bandė užmegzti ryšius su kitais Antantės atstovais. Gruodžio 21 d. K. Jezovitovas su Mingrelskiu (Мингрельский) ap-

---

⁵⁵ Гамулка К. Паміж Польшчай і Расіяй. Беларусь у канцэпцыях польскіх палітычных фарміраваньняў (1918–1922). Вільня: Палітычная сфера, ЕГУ, 2008. С. 81.

⁵⁶ Грицкевич А. П. Западный фронт РСФСР. 1918–1920. Борьба между Россией Польшей за Белоруссию. Минск: Харвест, 2010. С. 180.

⁵⁷ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 40, l. 31.

⁵⁸ НАРБ ф. 325, воп. 1, справа 59. С. 93.

lankė sąjungininkų sudarytos vokiečiams iškraustyti iš Pabaltijo komisijos pirmininką – prancūzų generolą Henri Niselį (H. A. Niesell)⁵⁹. Derybose, kurios truko 2 valandas, prancūzų generolas pareiškė, kad gins BLR nepriklausomybės idėją Antantės aukščiausioje taryboje. H. Niselis taip pat išreiškė susidomėjimą S. Bulak-Balachovičiaus būriu⁶⁰.

K. Jezovitovas, formuodamas BLR užsienio politiką, 1920 m. sausio 9 d. įsakyme pabrėžė, kad neįmanoma kalbėti apie Baltarusiją atskirai, be Baltijos šalių, siūlė atriboti Baltarusiją nuo Prancūzijos įtakos sferos ir siekti, kad BLR būtų įtraukta į Anglijos ir JAV įtakos sferas⁶¹.

Baltarusijos misija sutelkė diplomatinės pastangas: 1920 m. pradžioje buvo išsiųsti laišakai britų eskadros vadovybei Revelyje (Taline), taip pat karinėms misijoms Prancūzijoje, Didžiojoje Britanijoje⁶² ir JAV⁶³ su prašymu paremti Baltarusijos armiją. Laiške JAV užsienio reikalų ministerijos valstybės sekretoriui K. Jezovitovas deklaravo, kad nuo pat 1917 m. gruodžio mėnesio BLR Rada „įnirtingai kovojo su bolševikais“. Misijos vadas Baltarusijos armijai priskyrė: 1) Lenkijos kariuomenės Baltarusijos ir Lietuvos diviziją, 2) „žaliųjų“ būrius, 3) Baltarusijos apsaugos būrius (BAB) ir 4) baltarusių būrius, formuojamus Lenkijos armijos užnugaryje, Slonimo rajone⁶⁴.

Antantės diplomatų atsakymai buvo gana skirtingi, sąjungininkai nepatikliai žiūrėjo į jauną ir jiems mažai žinomą valstybę. Prancūzijos, kurios įtakos sferoje buvo Lenkija, atstovai patarė sureguliuoti santykius su lenkais. Britai apskritai į kreipimąsi žiūrėjo su užuojauta, tačiau pasiūlė įforminti santykius su BLR Vyriausybe atitinkama sutartimi. Vienintelė Amerikos misija pasiūlė konkrečią pagalbą BAB per Rygos Raudonojo Kryžiaus misiją: antklodžių, lovų, patalynės komplektų, medikamentų ir konservų BAB ligoninei.

⁵⁹ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 32, p. 92–95.

⁶⁰ Latvijas Arhivi, 1996, Nr. 1–2. P. 38.

⁶¹ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 33, l. 33.

⁶² Ibid, p. 74.

⁶³ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 54, l. 25.

⁶⁴ Знешняя палітыка Беларусі: 36. дак. і матэрыялаў. У 8 тамах. Пастаян. каміс. Савета Рэсп. Нац. сходу Рэсп. Беларусь па міжнар. справах і нац. бяспецы. М-ва замеж. спраў Рэсп. Беларусь. БДУ. БелНДІДАС, 1997–2008. Т. 1 (1917–1922 гг.). Склад.: У. М. Міхнюк, У. К. Ракашэвіч, Я. С. Фалей і інш. Мн.: БелНДІДАС, 1997. С. 147.

Bazės BLR Atskirajam būriui kurti paieškos Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje. Nesusiklostęs S. Bulak-Balachovičiaus bendradarbiavimas su Lietuvos Respublika 1919 m. vasarą

Atskirai reikia nagrinėti S. Bulak-Balachovičiaus būrio perėjimo į baltarusių tarnybą aplinkybes. 1919 m. rugsėjo–spalio mėnesiais generolas svarstė keletą tolesnio savo būrio likimo variantų. Pulkininkas Čarlzas Pirjė-Gordonas (Чарлз Пиръе-Гордон) stengėsi nukreipti S. Bulak-Balachovičių į Šiaurės armijos frontą prie Murmansko, bet admirolas Volteras Kovanas (Волтер Кован) kategoriškai atsisakė pervežti „rusų karininkus“ iš Šiaurės Vakarų armijos fronto⁶⁵. Be to, Šiaurės Vakarų Vyriausybė siūlė S. Bulak-Balachovičiui savanoriškai pervažiuoti į Lietuvą su sąlyga, kad į Lietuvą taip pat išsiveš ir karinį veikėją Nikolajų Ivanovą (Николай Иванов). Už tokį žingsnį net buvo siūloma „padori suma“⁶⁶.

Estijos, Latvijos ir Lietuvos kariuomenių atstovų pasitarimo metu 1919 m. rugsėjo 15 d. lietuviai pasiūlė S. Bulak-Balachovičiui tarnybą Lietuvos kariuomenėje, tačiau iškėlė sąlygą, kad generolas pervažiuotų į Lietuvą vienas, be savo karininkų ir asmeninės šimtinės⁶⁷. Prisimindamas ankstesnį nesėkmingą bendradarbiavimą su Lietuvos kariuomene, S. Bulak-Balachovičius su lietuvių pasiūlymu nesutiko. Lietuvos istoriografijoje šis faktas nušviestas menkai, todėl grįšime į pirmąją 1919 m. pusę ir jį aptarsime išsamiau.

Ne vėliau kaip 1919 m. balandžio mėnesį Lietuvos kariuomenės karininkas Mikas Gedgaudas (Микас Гядгавдас) pasiūlė S. Bulak-Balachovičiui pereiti su būriu į Lietuvos kariuomenę, ir šis sutiko. Tokia įvykių eiga tapo galima padidėjus S. Bulak-Balachovičiaus vaidmeniui Estijos, Šiaurės Vakarų armijos ir Antantės trikampio santykiuose – paskyrus jį Pskovo srities vadu – pats generolas aštrios konkurencijos dėl Šiaurės Vakarų ar-

---

⁶⁵ Маргулис М.С. Год интервенции. Летопись революции. Книга вторая (апрель-сентябрь 1919 г.). Берлин: Изд-во З.И. Гржебина, 1923. С. 277.

⁶⁶ Ibid, p. 281.

⁶⁷ Маргулис М.С. Год интервенции. Летопись революции. Книга третья (сентябрь 1919 – декабрь 1920 г.). Берлин: Изд-во З.И. Гржебина, 1923. С. 31–32.

mijos vado posto sąlygomis ieškojo alternatyvos ir bandė suartėti su Lietuvos Respublika.

Laiške Lietuvos atstovui S. Bulak-Balachovičius rašė, kad „seniai puoselėjo svajonę, vadovaudamas gerai ginkluotam būriui, atvykti į savo Tėvynę ginti jos sienų“, tačiau būrio perėjimas, atsižvelgiant į kritinę padėtį fronte ir į tai, kad kareiviai nebuvo tinkamai ginkluoti, „nevisiškai įgyvendinamas“. Jis pasirengęs suburti Estijoje keletą šimtų Lietuvos armijos kareivių, tačiau tam „būtina tam tikra moralinė ir materialinė Lietuvos parama“⁶⁸.

Siekdamas įgyvendinti savo būrio dalinių perėjimo planą, S. Bulak-Balachovičius Lietuvos vadovybei iškelė keletą reikalavimų:

Tarp būrių ir Lietuvos turi būti nuolatinis ryšys, „kad visada būtų žinoma, kas vyksta Lietuvos fronte“.

Pageidautina, kad oficialiame Lietuvos dokumente būtų patvirtinti įgaliojimai formuoti lietuvių būrius.

Pageidautina, kad būtų išsiųsta apranga ar bent jau kepurės.

Pageidautina, kad būtų gautos aprūpinimo ir išlaikymo (algų) Lietuvos kariuomenėje normos.

Taip pat pageidautina gauti literatūros⁶⁹.

Laiške generolui A. Rodiankai (A. Родянка) S. Bulak-Balachovičius prirūpina, kad dar prieš Šiaurės Vakarų armijos puolimą gegužės mėnesį prašė atleisti iš korpuso gretų, kad galėtų eiti su savo partizaniniu būriu Daugpilio kryptimi „turėdamas užnugarį ir paramą – tiek politinę, tiek materialinę“. Generolas A. Rodianka vis dėlto įkalbėjo jį pasilikti šiauriniame korpuse, tačiau tą pačią dieną, gegužės 10-ąją, S. Bulak-Balachovičiaus (SBB) būrio atstovas kareivis Galkinas (Галкин) perdavė raštišką „prašymą dėl įrašymo „Balachovičiaus su lietuviais“ į Lietuvos kariuomenę“⁷⁰.

1919 m. gegužės 15 d. Lietuvos krašto apsaugos ministras įsakė kariuomenei Aleksandrui Šumskui vykti į Estiją ir organizuoti S. Bulak-Balachovičiaus būrio perkėlimą į Lietuvą. Tam Lietuvos Vyriausybė skyrė 10 000 auksinų. Tuo metu SBB būrys jau buvo pakeliui iš Narvos į Pskovą. S. Bulak-Balachovičius, priėmęs Lietuvos pinigus, atidėjo kareivių siuntimą vė-

⁶⁸ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 20, l. 9.

⁶⁹ Ibid, p. 10.

⁷⁰ Ibid, p. 18.

lesniam laikui ir paprašė pagalbos formuojant būrį, nes aplink jį „grupuoja-
jasi karininkai ir kareiviai – lietuviai“⁷¹.

Kvietimas tarnauti Lietuvos kariuomenėje sudarė galimybę S. Bulak-Balachovičiaus manevrui Šiaurės Vakarų armijos atžvilgiu. 1919 m. birželio mėnesį II estų divizijos valdytojas Puskaras (Пускар) pranešė J. Laidoneriui, kad „Balachovičius dirba savarankiškai ir, matyt, greitai pasiskelbs Balachovičiumi I. Šio žmogaus mums nėra ko bijoti, nes prie jo beveik nėra vokiečių ir jis gauna nurodymus iš lietuvių, kurie kategoriškai draudžia jam kištis į Estijos reikalus“⁷². Iš Lietuvos krašto apsaugos ministerijos ryšių karininko Ašmuskio raporto tampa žinoma, kad Estijos Vyriausybės pozicija dėl S. Bulak-Balachovičiaus perėjimo yra „neapibrėžta“. Ji rėmėsi Šiaurės Vakarų armijos, kuriai priklausė SBB būrys, vidaus organizacijos autonomiškumu, tačiau pažadėjo netrukdyti įgyvendinti Lietuvos iniciatyvą.

S. Bulak-Balachovičius, tuo metu tapęs naujuoju Šiaurės Vakarų armijos Pskovo ir Gdovsko (Гдовскара) kryptių vyriausiuoju vadu, neskuba siųsti savo kareivių į Lietuvos frontą. 1919 m. birželio 15 d. laiške S. Bulak-Balachovičius įsipareigoja artimiausiu metu įgyvendinti patikėtus uždavinius, tačiau pažymi, kad „viena vertus, sunkumai surinkti visus lietuvius, kurių yra visose korpuso dalyse, ir, kita vertus, bendra padėtis fronte“ įpareigoja jį pasilikti. Vis dėlto Balachovičius birželio 14 d. išsiunčia į Lietuvos frontą nedidelį būrį, vadovaujamą S. Pavlovskio (С. Павловский), Estijos ir Latvijos armijų tarp Landesvero, Geležinės divizijos ir Raudonosios armijos padarytu koridoriumi. Į sovietų ir lietuvių frontą buvo išsiųsta šimtas S. Bulak-Balachovičiaus kareivių⁷³.

1919 m. liepos pradžioje Pavlovskio būrys – 75 kareiviai ir keli kulkosvaidininkai (kitais duomenimis – 115 kareivių – mokslinis redaktorius) – dalyvavo Lietuvos kariuomenės Panevėžio grupės puolime pietiniame Dauguvos krante kartu su Latvijos kariuomenės Aukskurzemės partizanų pulku⁷⁴, kuris irgi veikė Panevėžio bataliono sudėtyje. Mūšiuose prie Lin-

---

⁷¹ Ibid, p. 2, 3, 5.

⁷² Rosenthal R. Laidoner - vaejuht : Johan Laidoner kõrgema operatiivjuhi ja strateegia kujundajana Eesti Vabadussõjas. Tallinn : Argo, 2008, l. 320.

⁷³ LCVA, f. 384, ap. 2, b. 9, l. 95, 235.

⁷⁴ ERA, 2124-3-963, l. 11. [rankraštis]. Пеникис М. Борьба Латышской национальной армии летом и осенью 1919 г.

gelkalnio ir Mukdano-Ketrano Pavlovskio šimtinė pasirodė esanti nekovinga – Lietuvos kariuomenės Panevėžio grupės vado S. Nastopkos įsakymas dėl Dvietės užėmimo liepos 7 d. nebuvo įvykdytas, nes „būrio karinė vadovybė nesuprato tolesnių puolimo veiksmų“⁷⁵. Liepos 19 d. Pavlovskio būrys jau veikė šiauriniame Dauguvos krante⁷⁶.

Pavlovskio šimtinės ir lietuvių karinis bendradarbiavimas nesusiklostė, kilo klausimas dėl būrio finansavimo ir aprūpinimo. 1919 m. liepos 27 d. Lietuvos kariuomenės vyriausiasis vadas gen. Silvestras Žukauskas įsakė perduoti S. Bulak-Balachovičiaus atstovui: „Praneškite, kad mes jį nelaukiame ir kad tegul gauna aprūpinimą iš Latvijos ministerijos. Su mūsų žemėmis tegu vilčių nesieja ir neerzina gyventojų<...>“⁷⁷ Pavlovskio šimtinė buvo priversta grįžti ir 1919 m. rugpjūčio mėnesį jau kovojo kartu su S. Bulak-Balachovičiumi Pskove kaip „Lietuvos šimtinė“⁷⁸.

1919 m. rudenį karinė ir politinė situacija Baltijos regione gerokai pasikeitė. Diplomatinėje darbotvarkėje – Baltijos šalių pripažinimas ir bendros operacijos „Baltasis kalavijas“ vykdymas Sankt Peterburge vadovaujant Antantei. Baltarusijos delegacija, kurią sudarė K. Jezovitovas, K. Duž-Dušauskas (К. Дуж-Душевский), A. Kozikas (А. Козик) ir Šelkovojus (Шелковой), 1919 m. spalio 30 d. atvyko į Baltijos šalių, Ukrainos ir Baltarusijos konferenciją Tartu. Čia K. Jezovitovas pirmą kartą susitiko su generolo S. Bulak-Balachovičiaus būrio atstovais. Baltarusijos misijos vadovas sužinojo, kad „Balachovičius yra visiškai laisvas žmogus. Jude ničiui nepavaldu. Dirba kartu su estais, tačiau ne jų vadovaujamas. Už karinę pagalbą kartais gauna iš jų paramą pinigais ir produktais. Norėtų būti arčiau Tėvynės (Vilniaus). Kažkada laikė save lietuviu, tačiau dabar sužinojo apie baltarusius ir pats nebežino, kas jis yra. Sako, kad reikia gerai susipažinti su žemėlapiu, judėjimu ir istorija“⁷⁹.

⁷⁵ Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2004, p. 142.

⁷⁶ Зирин С. Г. Страницы Белой Борьбы на Северо-Западе России. 1919 год. Новые документы. (ЭИА, АГИВРМ). Михайлов День 1-й. Журнал исторической России. Ямбург. 2005. № 1. С. 245.

⁷⁷ Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920 metais, p. 255.

⁷⁸ ERA, 2124-3-643, l. 22-23. [rankraštis]. Линц, Р. Воспоминания о событиях Войны за независимость “Воспоминание о Булак-Балаховиче”.

⁷⁹ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 32, l. 23–29.

K. Jezovitovas pasiūlė paklausti generolo S. Bulak-Balachovičiaus, ar mokąs baltarusių ir lietuvių kalbas, ar žinąs, kad jo pavardė visiškai baltarusiška („lietuviškai būtų Balachovičiūnas“). Karinės diplomatinės misijos vadovą taip pat domino Balachovičiaus požiūris į nacionalinius klausimus ir ar jis pripažįsta Baltarusijos Liaudies Respublikos nepriklausomybę. Į tai S. Bulak-Balachovičius atsakė, kad Baltarusijos Liaudies Respublikos nepriklausomybę pripažįsta, baltarusių kalbą moka⁸⁰.

Kaip vėliau prisiminė K. Jezovitovas, pagrindinis S. Bulak-Balachovičiaus verbavimo į tarnybą Baltarusijoje tikslas buvo „turėti savo žinioje karinę jėgą kovojant su Sovietų Rusija už savo nepriklausomybę. Konkrečiai šiuo laikotarpiu mums būtina panaudoti šią karinę jėgą aprūpinant BLR Vyriausybę nors dalimi Baltarusijos teritorijos, kad tuo remdamasi ji, kaip teisėta valdžia, galėtų karinėmis ir diplomatinėmis priemonėmis kovoti dėl Baltarusijos nepriklausomybės su RSFSR ir Lenkija⁸¹.

Remiantis K. Jezovitovo pranešimais, kitas susitikimas su S. Bulak-Balachovičiaus atstovais įvyko 1919 m. lapkričio 4 d. Jie pasiūlė pakviesti Balachovičiaus armiją tarnauti Baltarusijoje, nes ją daugiausia sudaro baltarusiai. Buvo apsvarstytas ir finansavimas. Iš pradžių reikėjo 400 000 markių⁸². S. Bulak-Balachovičius priėmė pasiūlymą su savo būriu pereiti į tarnybą Baltarusijos armijoje pareiškęs, kad kovos už nepriklausomą Baltarusiją idėja jam truptų artimesnė negu dalyvavimas baltųjų generolų kontrrevoliuciniuose veiksmuose⁸³.

1919 m. lapkričio 7 d. K. Jezovitovas išsiuntė paklausimą BLR finansų ministrui Vasilijui Zacharkai dėl būtinos sumos skyrimo generolo Bulak-Balachovičiaus būriui iki 1920 m. pradžios išlaikyti. 1919 m. lapkričio 17 d. BLR valstybės kontrolierius Leonardas Zajacas (Леонард Заяц) rezoliucijoje nurodė: „Neprieštarauju Baltarusijos nacionalinių būrių asignavimui, tačiau manau, kad būtina paskirti specialius Valstybės kontrolės tarnautojus, kad jie faktiškai patikrintų ir kontroliuotų tokių būrių išlaidas.“⁸⁴

1919 m. lapkričio 14 d. generolas S. Bulak-Balachovičius BLR Liaudies

---

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Lietuvos ypatingasis archyvas, ф. К-1, воп. 58, ад. з. 25116/3. С. 234.

⁸² Ibid.

⁸³ Езовитов К. Б. Воспоминания. Нёман, 1993. № 3. С. 158.

⁸⁴ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 40, l. 27.

ministrų tarybos pirmininko Antono Luckevičiaus vardu įteikė tokio turinio laišką: „Būdamas Baltarusijos Liaudies Respublikos pilietis, manau, kad būtina mano armiją panaudoti mano Tėvynės vientisumui apginti, todėl prašau savo Vyriausybės priimti mane ir mano būrį į Baltarusijos tarnybą. Generolas majoras Bulak-Balachovičius.“⁸⁵

K. Jezovitovas, nesulaukęs BLR Vyriausybės atsakymo, prisiėmė atsakomybę ir 1919 m. lapkričio 15 d., atsakydamas į generolo pareiškimą, pranešė S. Bulak-Balachovičiui: „Nuo šios akimirkos Jūs su savo kareiviais esate tarnyboje Baltarusijos Liaudies Respublikos armijoje kaip Baltarusijos Liaudies Respublikos Atskirojo būrio vadas Estijoje.“⁸⁶

1919 m. lapkričio 17 d. Baltarusijos Liaudies Respublikos atstovų susirinkime Berlyne atskirųjų būrių finansavimo klausimą buvo nuspręsta perkelti į Liaudies ministrų tarybos plenumą, kad jis būtų išnagrinėtas „nuodugniai“.

Tuo metu, 1919 m. lapkričio mėnesio pradžioje, K. Jezovitovas išsiuntė į Berlyną BLR karinės diplomatinės misijos Latvijoje ir Estijoje sekretorių Janeką Čerepuką (Янек Черепука) perduoti prašymą BLR Atskirojo būrio finansiniam aprūpinimui skirti 400 000, o pačiai misijai – 30 000 Vokietijos markių. BLR Vyriausybė skyrė tik 30 000 markių, tačiau gruodžio 21 d. pakeliui į Rygą pasienyje J. Čerepuka, diplomatinis kurjeris Michailas Markevičius (Михаил Маркевич) ir adjutantas Grigorijus Zlotskis (Григорий Злотский) buvo areštuoti Lietuvos Vyriausybės⁸⁷. Arešto pagrindas – Lietuvos atstovo Berlyne Purickio telegrama⁸⁸.

Lietuvos užsienio reikalų ministras A. Voldemaras susitikime su Lietuvos Respublikos baltarusių reikalų ministru Josifu Voronka (Иосиф Воронко) pareiškė, kad šie baltarusiai sulaikyti už naudojimą: 1) suklastotų Baltarusijos Liaudies Respublikos pasų, 2) Lietuvos herbo dokumentuose, pasuose ir BLR antspauduose, 3) liudijimų, nurodančių jų ryšį su Bermonto-Avalovo kariais. Lietuvos Vyriausybės organizuotas Baltarusijos politinių veikėjų areštas, J. Voronkos žodžiais, diskreditavo visus Lietuvos ir Baltarusijos susitarimus ir iškėlė platesnį klausimą – „ar mes reika-

⁸⁵ Ibid, b. 54, l. 418–419.

⁸⁶ Ibid, b. 33, l. 128.

⁸⁷ Ibid, b. 47, l. 65.

⁸⁸ Ibid, b. 35, l. 39–46.

lingi vieni kitiems, ar nedingo baltarusių poreikis⁸⁹.

Lietuviai buvo gerai informuoti apie K. Jezovitovo veiklą organizuojant baltarusių armiją Latvijoje ir Estijoje. Prieš J. Čerepukos areštą Lietuvos Respublikos atstovas Latvijoje majoras Aleksandras Šumkis buvo susitikęs su S. Bulak-Balachovičiaus atstovu Rygoje pulkininku Mingrelskiu (Мингрельский) ir susitikimo metu pažymėjo, kad S. Bulak-Balachovičius „išprotėjo“ ir susidėjo su „nepatikimais pajininkais“.

Tikroji J. Čerepukos, M. Markevičiaus ir R. Zlockio arešto priežastis buvo būtent jiems pavesta misija gauti pinigų S. Bulak-Balachovičiaus būriui. S. Bulak-Balachovičiaus perėjimas į tarnybą Baltarusijos armijoje kėlė nerimą lietuviams. Majoras Aleksandras Šumskis 1919 m. gruodžio 23 d. laiške Krašto apsaugos ministerijai pažymėjo, kad formuoti Estijoje ir Latvijoje BLR Atskirąjį būrį būtų rizikinga, nes baltarusiai stengiasi, kad S. Bulak-Balachovičiaus būrys būtų perkeltas į Lenkijos armijos okupuotą Baltarusiją, ir perspėja Lietuvos Vyriausybę, kad „mes, anksčiau galėję jį „padaryti nekenksmingą“, ateityje galime turėti rimtą priešą“. A. Šumskis taip pat pažymi, kad savo laiku jis siūlė priimti S. Bulak-Balachovičių į Lietuvos kariuomenę, nes tai būtų atitraukę jį nuo baltarusių, tačiau tam „reikėjo politinių sprendimų“⁹⁰.

Su S. Bulak-Balachovičiaus perėjimu į tarnybą Baltarusijoje buvo siejama daug vilčių. BLR karinės diplomatinės misijos Estijoje ir Latvijoje narys J. Čerepuka 1919 m. lapkričio 18 d. laiške Antonui Luckevičiui rašė: „Visos tos didžiulės sumos, kurios yra eikvojamos maistui Berlyne, Paryžiuje, – reikia jas sumažinti iki minimumo. O viską nukreipti į Latviją ir Estiją ir armijos formavimo pradžiai suteikti rimtą pobūdį. Ir štai kai mes, kaip manau, įeisime į Baltarusiją iš Daugpilio pusės, o mūsų kariuomenė užims Polocką, kas labai lengvai pavyks, ryžtingai pradėsime iš Polocko kelti savo ateitį. Meldžiu Jus tam skirti daugiausia dėmesio. Pone Antonijau, durys į Tėvynę – Latvijoje.“⁹¹ J. Čerepukos žodžiais, per baltarusių mobilizaciją Latvijoje ir Estijoje, taip pat Suomijoje galima surinkti iki 2000, o iš viso su S. Bulak-Balachovičiaus būriu – iki 4000 karių, kurių reikia,

---

⁸⁹ Ibid, l. 42.

⁹⁰ Ibid, b. 35, l. 43–46.

⁹¹ Ibid, b. 32, l. 34–36.

norint užimti Polocką⁹².

Baltarusijos delegacija Baltijos šalių ir Suomijos konferencijoje Tartu siekė diplomatinės sėkmės. K. Jezovitovas 1919 m. lapkričio 25 d. pranešė A. Luckevičiui, kad konferencija pripažino Baltarusijos nepriklausomybę, o K. Duž-Dušauskas net pasiekė, kad BLR oficialiai pripažintų Suomija⁹³.

Dėl galimų estų ir sovietų taikos derybų 1919 m. lapkričio 26 d. K. Duž-Dušauskas kartu su karinės diplomatinės misijos vadovu K. Jezovitovu kreipėsi į Estijos Vyriausybę su prašymu laikinai palaikyti S. Bulak-Balachovičiaus būrį kaip BLR Atskirąjį būrį Baltijos šalyse, siekiant baigti jo formavimą. BLR misijos pirmininku buvo paskirtas agitatorius informatorius prie BLR Atskirojo būrio Estijoje M. Soroka (М. Сорока) – S. Bulak-Balachovičiaus būrio karo felčeris. Savo ruožtu į Rygą buvo išsiųstas būrio atstovas „prie misijos papulkininkis Iverskis (Иверский) su adjutantų poručiku Jurgensonu (Юргенсон) ir reikalų tvarkytoju valdininku Semionovu (Семёнов)“⁹⁴.

Latvijos pozicija dėl BLR Atskirojo būrio. S. Bulak-Balachovičiaus karinių darinių perėjimas lenkų karinės vadovybės žinion

Siekiant suprasti S. Bulak-Balachovičiaus karinių darinių performavimo į BLR Atskirąjį būrį Baltijos šalyse išorines politines aplinkybes, svarbus Latvijos požiūris į BLR karinės diplomatinės misijos Latvijoje ir Estijoje veiklą. 1919 m. gruodžio pradžioje Konstantinas Jezovitovas ir BLR Atskirojo būrio atstovas Mingrelskis pradėjo derybas su Latvijos Vyriausybe dėl S. Bulak-Balachovičiaus būrio likimo. Gruodžio 10 d. BLR misijos vadovas Konstantinas Jezovitovas pasiūlė latviams perimti vadovavimą BAB, tačiau latvių sutikimo negavo⁹⁵. Gruodžio 11 d. Latvijos užsienio rei-

⁹² Ibid, l. 37.

⁹³ LCVA, f. 582, ap. 2, b. 32, l. 41.

⁹⁴ Ibid, l. 92–95.

⁹⁵ Paluszyński T. Przejście oddziału generała Stanisława Bułak-Bałachowicza z Estonii

kalų ministras Zigfridas Anna Mejerovičius pareiškė, kad Latvijos Vyriausybė mano esant negalima perkelti BAB į Latviją, tačiau leis jam persikelti iš Estijos į gimtinę per Latviją⁹⁶.

Tokią Latvijos Vyriausybės politiką lėmė kelios priežastys. Pirmiausia, latviai turėjo nemalonios patirties su Vakarų Rusijos armija, vadovaujama pulkininko Pavlo Bermonto-Avalovo. Rugsėjo 20 d. Judeničius įsakė P. Bermontui-Avalovui atvykti su kariais į Narvos frontą palaikyti Šiaurės Vakarų armijos puolant Petrogradą⁹⁷. Užuoat vykdžiusi šį įsakymą, 1919 m. spalio 8 d. Vakarų Rusijos armija iš dalies užėmė Rygą, kurią gynė daugiausia Latvijos armijos savigynos būriai.

Antra, latviai sėkmingai plėtojo separatistinius santykius su Lenkija. Baltijos šalių konferencijos Tartu metu Latvija demonstratyviai atsisakė lietuvių reikalavimų pripažinti Vilnių Lietuvos sostine. Lenkai savo ruožtu buvo pasirengę pripažinti Daugpilį Latvijos teritorija ir rugsėjo mėnesį netgi pradėjo rengti karinio Latgalos išlaisvinimo iš raudonųjų planą, kad vėliau šios žemės būtų perduotos Latvijai. 1919 m. rudenį šie planai nebuvo įgyvendinti dėl P. Bermonto-Avalovo akcijos prieš Latviją⁹⁸.

Trečia, nebuvo sureguliuoti teritoriniai BLR klausimai su Latvija. Pretenzijas dėl Daugpilio latviai pareiškė 1920 m. kovo 20 d. Baltarusijos ir Latvijos pasienio komisijai Rygoje. Baltarusiai nedavė savo sutikimo, kad miestas ir ginčytinos teritorijos būtų įtraukti į Latvijos sudėtį, jie teigė, kad šį klausimą gali išspręsti tik plebiscitas⁹⁹.

---

do Polski (marzec 1920 roku). In: Polska i Europa w XIX-XX wieku. Studia historyczno-politologiczne. Red. J. Kiwerski, D. Matelski. Poznań, 1992. P. 113, 122.

⁹⁶ Jēkabsons Ē. Ļotysze – oddziale Stanisława Bułak-Bałahowicza w 1918–1919 roku i pobyt oddziału na Łotwie w 1919–1920 roku. Białystok: BHZ, 2011. P. 8.

⁹⁷ Вальтер В. Письма с фронта и госпиталя. В: Белая Гвардия. Альмана: № 7. Белое движение на Северо-Западе России. М.: Посев, 2003. С. 163.

⁹⁸ Документы и материалы по истории советско-польских отношений. В 9 томах. Академия наук СССР. Институт славяноведения. Польская академия наук. Сектор истории польско-советских отношений. Институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. Главное архивное управление Совета министров СССР. Историко-дипломатическое управление МИД СССР. Институт истории партии при ЦК ПОРП. Главная дирекция Государственных архивов Польской народной республики. М.: Изд-во АН СССР, 1963–1976. Т. 2. Ноябрь 1918 г. – апрель 1920 г. Ред. коллегия: И. А. Хренов, Н. Гонсеровская-Грабовская (отв. ред.) и др. 1964. С. 334–336.

⁹⁹ НАРБ ф. 325, воп. 1, спр. 114, арк. 2–6.

1920 m. vasario 2 d. sudarius Estijos ir Sovietų Rusijos taikos sutartį Tartu, visas BLR Atskirasis būrys buvo priverstas pereiti į Latvijos teritoriją. Visi Konstantino Jezovitovo prašymai (vasario 16 d. K. Jezovitovo laiško A. Luckevičiui rezoliucijoje minimas „du kartus šia kryptimi žengtas žingsnis“¹⁰⁰) perkelti BLR Atskirąjį būrį į Vitebsko gubernijos teritoriją, kuri buvo bendrai kontroliuojama lenkų ir latvių vadovybių, Latvijos Vyriausybė atmetė, nepaisydama gruodžio susitarimo su Latvijos užsienio reikalų ministru Z. Mejerovičiumi¹⁰¹.

A. Luckevičius 1920 m. sausio 26 d. rašė K. Duž-Dušauskui į Vilnių, kad „gen. Bulak-Balachovičiaus būrį pageidautina perkelti į Latvijos teritoriją, ypač į Vitebsko srities frontą“¹⁰². BLR ministras pirmininkas gerai suprato, kad galima Estijos sutartis su sovietais reiškia BLR Atskirojo būrio išvedimą iš Estijos teritorijos. 1919 m. sausio 29 d. K. Jezovitovas skubiai išsiuntė kurjerį Liachovičių pinigų į BLR finansų ministeriją. Prašė 70 000 markių misijos ir „nors“ 100 000 markių BLR Atskirojo būrio reikmėms. Tai, kad pinigų negavo, K. Jezovitovo žodžiais, buvo tolygu „galutiniam Baltarusijos darbo sunaikinimui“¹⁰³.

Sovietų Rusija spaudė estus, siekdama internuoti S. Bulak-Balachovičiaus būrį. Estai taip pat nenorėjo taip paprastai išleisti gerai sukomplektuoto karinio dalinio, koks buvo S. Bulak-Balachovičiaus būrys. II estų divizijos vadas 1920 m. vasario viduryje įsakė vyresniajam kapitonui Smironinui (Смиронин), praporščikui Geimanui (Гейман) ir 30 kareivių nuvykti į Marienburgą ir perimti iš generolo S. Bulak-Balachovičiaus būrį. Buvo siūloma visus norinčius tarnauti Estijos armijoje estų kareivių teisėmis siųsti į Tartu miestą, kur buvo kuriamas Atskirasis rusų batalionas. Likusius Smironino ekspedicija turėjo nuginkluoti ir konvojuoti į Tartu karo belaisvių stovyklą, kur jie bus internuoti¹⁰⁴.

Latvijos požiūris į S. Bulak-Balachovičiaus būrį nebuvo geresnis už estų ketinimą jį nuginkluoti. Dėl neseniai nutrauktos ugnies ir taikos de-

¹⁰⁰ НАРБ, ф. 325, воп. 1, спр. 46, арк. 22.

¹⁰¹ Jėkabsons Ē. Łotysze w oddziale Stanisława Bułak-Bałachowicza w 1918–1919 roku i pobyt oddziału na Łotwie w 1919–1920 roku. Białystok: BHZ, 2011. P. 8.

¹⁰² LCVA, f. 582, ap. 2, b. 33, l. 129.

¹⁰³ Ibid, b. 48, l. 44.

¹⁰⁴ ERA, 518–1–40. L 43.

rybę, kurios vyko su Sovietų Rusija, latviai iš karto buvo suinteresuoti leisti S. Bulak-Balachovičiaus būriui eiti per savo teritoriją, ką iškalbingai liudija Latvijos armijos štabo vado vasario 8 d. įsakymas su spaudu „Visiškai slaptai“. Latgalos divizijos vadui buvo liepta paremti S. Bulak-Balachovičiaus perėjimą į „bolševikų užnugarį <...> granatomis, produktais ir medicininėmis priemonėmis“. Beje, tikruosius Latvijos vadovų santykius atskleidžia šios eilutės su žyma „Visiškai slaptai“: „[J]eigu jis [Bulak-Balachovičius – J. J.] eis iš Jūsų kairiojo sparno, tai turite laikyti paslapyje, kad Jūs esate kartu, jis [Bulak-Balachovičius – J. J.] ir Estijos armija. Mums šis perėjimas labai palankus, tačiau turime parodyti, kad apie tai nežinome, o vėliau nepadėsime.“¹⁰⁵

S. Bulak-Balachovičius per savo papulkininkį Mingrelskį su „naujuoju“ BLR Rados pirmininku V. Lastovskiu stengėsi išsiaiškinti situaciją dėl finansinio S. Bulak-Balachovičiaus būrio aprūpinimo. Dalyvaujant K. Jezovitovui BLR Rados pirmininkas paaiškino situaciją ir buvo priverstas sutikti, kad S. Bulak-Balachovičius taps pavaldus karinei lenkų vadovybei, tuo labiau kad buvo planuojamas Sovietų Rusijos puolimas¹⁰⁶.

K. Jezovitovas vasario 8 d. laiške J. Pilsudskui S. Bulak-Balachovičiaus būriui prašė skirti fronto ruožą kairiajame Lenkijos armijos sparne. Baltarusijos misijos vadas apeliavo į Lenkijos vyriausiojo vado dekretą dėl Baltarusijos armijos formavimo. K. Jezovitovas tikėjosi, kad BLR Vyriausybė kartu su pulkininku Konopačka (Конопацка), J. Pilsudskiu ir S. Bulak-Balachovičiumi galutines pastarojo būrio perėjimo sąlygas nustatys vėliau¹⁰⁷.

Kaip savo atsiminimuose rašo Zinaida Gippius (Зинаида Гиппиус), S. Bulak-Balachovičius susitikime Varšuvoje 1919 m. kovo pabaigoje aiškino savo būrio perėjimo iš Estijos į Lenkiją aplinkybes: „Estija išleido tik vieną mano būrį ginkluotą. Šiam būriui priklausantys mano žmonės atsisakė nusiginkluoti. Balandį aš turiu vėl eiti su jais prieš bolševikus<...> Lenkai priims mane. Mano būrys jau Lietuvos Brastoje (Breste). Susitiksiu su Pilsudskiu, bet greitai jį paliksiu, kad prisijungčiau prie būrio. Paskui

---

¹⁰⁵ Jakobsons, Ē. Ģenerālis Staņislavs Bulak - Balahovičs un Latvija. Latvijas arhīvi, 1995. Nr.1. P. 16–21.

¹⁰⁶ Lietuvos ypatingasis archyvas, f. K-1, ap. 58, b. 25116/3, l. 233–240.

¹⁰⁷ За дзяржаўную незалежнасць Беларусі: Дакументы і матэрыялы, сабраныя й падрыхтаваныя для публікацыі І.Касцяком, Лондан: Выданне БЦР, 1960. С. 50.

vėl grįšiu.“ Generolas taip pat pridūrė: „Aš baltarusis ir katalikas, bet kovojau už Rusiją ir paremsiu rusų reikalus<...>“¹⁰⁸

Lenkai davė sutikimą organizuoti baltarusių būrius Lietuvos Brastoje su sąlyga, kad jie bus pavaldūs lenkams¹⁰⁹. Po susitikimo su V. Ivanovskiu (В. Ивановский) 1920 m. J. Pilsudskis kovo 1 d. davė sutikimą formuoti bendrą baltarusių ir lenkų komisiją santykiams sureguliuoti ir deryboms su Laikinojo Baltarusijos nacionalinio komiteto atstovais vesti¹¹⁰.

Vasario 26 d. lenkų karo vadai priėmė sprendimą dėl S. Bulak-Balachovičiaus būrio perdislokavimo į Lietuvos Brastą, kur jis turėjo būti performuotas ir papildytas¹¹¹. Generolui buvo pareikštas ultimatumas – „jis turi nedelsdamas išvesti savo kariuomenę iš Latvijos“. Generolas, jodamas prieš išrikiuotą armiją, pareiškė: „Rytoj žygiuojame prie nedidelės stoties ir iš ten traukiniu važiuojame į Lenkiją.“¹¹²

S. Bulak-Balachovičiaus operatyvinis pavaldumas Lenkijos kariuomenės vadovybei Lietuvos Respublikai kėlė ir strateginio pobūdžio problemų. Dabar kovingus generolo karinius darinius galėjo naudoti lenkų karo vadai, siekdami spręsti Vilniaus klausimą, lygiai kaip ir atskirąją baltarusišką majoro M. Janickio (М. Яницкий) kuopą – lietuvių karo vadai. 1920 m. balandžio 28 d. Lietuvos karinis atstovas Rygoje bandė areštuoti S. Bulak-Balachovičiaus būrio turtą – 10 000 auksinų, kurie buvo išduoti generolui 1919 m. Lietuvos būriui Estijoje formuoti. Tai buvo paskutinis Lietuvos bandymas sukliudyti S. Bulak-Balachovičiui tapti pavaldžiam dabar jau ne BLR, o Lenkijos vadovybei.

¹⁰⁸ Hippius, Z.N. Between Paris and St. Petersburg. Selected Diaries of Zinaida Hippius. Urbana: University of Illinois Press, 1975. P. 199.

¹⁰⁹ Gomołka K. Polskie ugrupowania polityczne wobec kwestii białoruskiej. 1918–1922. Warszawa: COM SNP, 1994. S. 144.

¹¹⁰ Туронак Ю. В. Іваноўскі і адраджэнне Беларусі. Маладосць, 1994. № 8. С. 237.

¹¹¹ Paluszynski, T. Przejście oddziału generała Stanisława Bułak-Balachowicza z Estonii do Polski (marzec 1920 roku). In: Polska i Europa w XIX-XX wieku. Studia historyczno-politologiczne. Red. J. Kiwers, D. Matelski. Poznan, 1992. S. 117.

¹¹² Carlson, C. Okänd svensk soldat. Stockholm: Albert Bonniers Forlag, 1937, p. 213.

IŠVADOS

Karinė ir politinė BLR veikla Baltijos regione 1919 m. antrojoje pusėje–1920 m. pradžioje sudarė sąlygas pradėti ieškoti naujų būdų Baltarusijos Liaudies Respublikos nepriklausomybės idėjoms įgyvendinti. Paryžiaus taikos konferencijoje apie baltarusių liaudies valstybingumo siekį buvo pareikšta tarptautinėje arenoje. Nuo 1919 m. rugpjūčio BLR užsienio politinė veikla Baltijos regione buvo sukoncentruota Latvijos, Estijos ir Lenkijos kryptimis.

Orientavimasis į karinę ir diplomatinę veiklą Latvijoje ir Estijoje buvo sėkmingas: šiose šalyse buvo įsteigtos BLR diplomatinės atstovybės, pradėtos organizuoti baltarusių nacionalinės kolonijos. Prisijungimas prie Tartu konferencijos *Entente Cordiale* atvėrė karinio bendradarbiavimo su Baltijos šalimis galimybę, siekiant tarp Sovietų Rusijos ir Pabaltijo sudaryti buferinę zoną – teritoriją kariškai ir politiškai nepriklausomai Baltarusijai kurti.

Platesnė BLR diplomatinė veikla Baltijos šalyse 1919 m. pabaigoje iš dalies buvo susijusi su BLR siekiu vykdyti labiau nepriklausomą nuo Lietuvos politiką. Tačiau kaip parodė analizė, Lietuvos Respublikos ir BLR interesai dėl nacionalinės armijos organizavimo, sąjunginių karinių darinių paieškų daug kur kirtosi. Ne išimtis ir S. Bulak-Balachovičiaus būrys, 1919 m. vasarą tapęs laisvu kariniu agentu. Pasiruošęs kovai generolo būrys sėkmingai kovėsi dėl Estijos, be to, galėjo būti panaudotas ir BLR kontroliuojamos teritorijos Vitebsko placdarmui sukurti, ir J. Pilsudskio federalinei koncepcijai įgyvendinti. Polesko žygis ir pakartotinis BLR paskelbimas Mozyriuje 1920 m. lapkritį reiškė, kad iš dalies abi koncepcijos įgyvendintos.

Lietuviai vadai turėjo galimybių patraukti S. Bulak-Balachovičių į savo pusę, tačiau nepriėmė atitinkamo politinio sprendimo. Todėl karinis generolo potencialas nebuvo panaudotas Lietuvos kariuomenės reikmėms, tačiau tapo papildomu BLR diplomatijos kariniu ir iš dalies propagandiniu argumentu.

Formuojantis naujoms valstybėms Baltijos regione, taip pat dėl buvusių priešininkų taikių derybų trečiųjų šalių arba neatstovaujамų tautų sąjunginėms ir savanorių kariuomenėms teko rinktis: grįžti namo, integruo-

tis arba ieškoti naujų karo vadų. S. Bulak-Balachovičiaus baltagvardiečių būrys daugiausiai buvo sudarytas iš baltarusių ir ukrainiečių, taip pat žmonių, neprijaučiančių bolševikinei Rusijai, todėl generolo sprendimas pereiti lenkų vadovybės žinion visiškai pasiteisino.

Taigi toks S. Bulak-Balachovičiaus dalinių veiklos analizės traktavimas leidžia išvengti šio asmens prieštaringų vertinimų nuo avantiūristo ar bandito iki nacionalinio didvyrio ir susitelkti į generolo būrio karinio potencialo analizę, jo panaudojimo BLR tikslams įgyvendinti aspektus ir baltarusių diplomatijos raidą Baltijos šalyse.

Vertimas iš rusų kalbos

Įteikta 2013 09 12

LA TRANSITION MANQUÉE DE L'UNITÉ DE S. BULAK-BALACHOVICIUS POUR SERVIR DANS L'ARMÉE LITUANIENNE

Juri JURKEVITS

Les activités militaires et politiques de la République populaire biélorusse (RPB) dans la région de la Baltique durant la deuxième moitié de 1919 et au début de 1920 ont permis de commencer à rechercher de nouveaux moyens pour mettre en œuvre les idées indépendantistes de la RPB.

Au cours de la Conférence de paix à Paris, les aspirations à l'indépendance du peuple biélorusse ont été négociées dans l'arène internationale. Depuis août 1919, la politique étrangère de la RPB dans la région de la Baltique s'est concentrée sur la Lettonie, l'Estonie et la Pologne.

L'orientation des activités militaires et diplomatiques en Lettonie et en Estonie a été un succès : des missions diplomatiques de la RPB ont été instaurées dans ces pays et les colonies nationales biélorusses ont alors commencé à s'organiser. L'Entente Cordiale suite à sa participation à la Conférence de Tartu a ouvert la voie à une possible coopération militaire avec les pays baltes afin de créer une zone tampon entre la Russie soviétique et la région de la Baltique : un territoire à organiser pour une Biélorussie militairement et politiquement indépendante.

L'opération diplomatique la plus large de la RPB dans les pays baltes a eu lieu à la fin de l'année 1919, en partie liée au désir de la RPB de poursuivre une politique plus indépendante face à la Lituanie. Cependant, comme l'a démontré l'analyse, les intérêts de la République de Lituanie et de la RPB s'opposaient au sujet de l'organisation d'une armée nationale et de la recherche de formations militaires alliées. L'unité de S. Bulak-Balachovičius ne faisait pas exception, et il est devenu un agent militaire libre au cours de l'été 1919. Préparée au combat, l'unité du général a lutté avec succès pour l'Estonie et a d'ailleurs également servi de tête de pont sur le territoire de Vitebsk sous contrôle de la RPB, où a été mis en place le concept de fédération de J. Piłsudski. La campagne de Polesk et l'annonce répétée de la RPB

à Mazyr en novembre 1920 signifiaient que les deux concepts avaient été partiellement mis en œuvre.

Les commandants lituaniens ont eu à plusieurs reprises l'opportunité d'attirer S. Bulak-Balachovičius de leur côté mais aucune décision politique adéquate n'a été prise. C'est pourquoi le potentiel militaire du général n'a pas été utilisé aux fins de l'armée lituanienne mais il est devenu, à la place, un officier diplomatique supplémentaire pour la RPB et en partie un argument de propagande.

La formation de nouveaux États dans la région de la Baltique a donc conduit à la création d'armées composées de pays tiers alliées, en faveur de pourparlers pacifiques entre anciens adversaires, ou de nations non-représentées ainsi que d'armées de volontaires, à qui l'on a donné le choix soit de rentrer chez elles, soit d'intégrer ou bien de rechercher de nouvelles forces de commandement. L'unité de soldats blancs de S. Bulak-Balachovičius était principalement composée de Biélorusses et d'Ukrainiens ainsi que d'individus opposés à la Russie bolchevique ; C'est pourquoi la décision du général d'effectuer une transition pour être à la charge d'un commandement polonais était pleinement justifiée.

Ainsi, un tel traitement de l'analyse des activités de l'unité de S. Bulak-Balachovičius permet d'éviter une évaluation controversée de ce personnage tantôt considéré comme un aventurier, tantôt comme un bandit ou tantôt comme un héros national, et de se concentrer sur l'analyse du potentiel militaire de son unité, des aspects de son intervention dans la diplomatie de la RPB et le développement de la diplomatie biélorusse dans les pays baltes.

UNFULFILLED TRANSITION OF S. BULAK-BALACHOVIC SQUAD TO SERVE IN THE LITHUANIAN ARMY

Juri JURKEVITS

In the second half of 1919 and early 1920, the military and political activities of the Belarusian People's Republic (BPR) in the Baltic region provided conditions to implement the ideas of independence of the Belarusian People's Republic. The aim of the Belarusian People's statehood was delivered on the international stage at the Paris Peace Conference in 1919. From August 1919, foreign political activities of the BPR in the Baltic region were concentrated towards Latvia, Estonia and Poland.

Concentration on the military and diplomatic activities in Latvia and Estonia were successful: BPR diplomatic missions were set up in these countries and Belarusian national colonies began to be established. Joining the Tartu Conference Entente Cordiale opened the possibility of military cooperation with the Baltic countries in order to create a buffer zone between Soviet Russia and the Baltic countries – the area to create a militarily and politically independent Belarus.

At the end of 1919, the broader diplomatic operation of the BPR in the Baltic countries was partly associated with the objective of the BPR to pursue a policy more independent from Lithuania. However, as shown by the analysis, the interests of the Republic of Lithuania and of the BPR as to the organisation of the national army, and searches for allied military derivatives were different in many cases. The squad of Stanislav Bulak-Balachovic was no exception, as in the summer of 1919 it became a free military agent. The general's squad was ready to fight and successfully fought for Estonia, moreover, it could be used to create a bridgehead in the territory of Vitebsk controlled by the BPR, and to implement the federal concept of Josef Pilsudski. The Polesk march and re-declaration of independence of the BPR in November 1920 in Mozyr meant that the two concepts were

partially implemented.

Lithuanian leaders had the opportunity to win over Stanislav Bulak-Balachovic; however, it failed to take the relevant political decision. Therefore, the military potential of the general was not used for the purposes of the Lithuanian army and became an additional military and partly propaganda argument of BPR diplomacy.

Due to the formation of the new states in the Baltic region and the peace talks between the former adversaries, allied and volunteer armies of third parties or unrepresented nations had to choose either to return home, integrate or look for new warlords (military commanders). The White Guard squad of Stanislav Bulak-Balachovic mostly consisted of Belarusians and Ukrainians, as well as of people unsympathetic to Bolshevik Russia; therefore, the decision of the general to switch to the disposition of the Polish leadership was fully justified.

This treatment of the analysis of the activities of the Stanislav Bulak-Balachovic units prevented controversial assessments of him – was he an adventurer or a bandit, or a national hero? – and focused on the analysis of the military potential of the general's squad, and the aspects of its use in BPR diplomacy, and the development of Belarusian diplomacy in the Baltic countries.